

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ ТЕКСТ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЧИТАННЯ

Ліна Руденко
(Запоріжжя)

У статті аналізуються основні філософські категорії постмодерністського дискурсу, проблема прочитання постмодерністського тексту, визначаються його особливості.

Ключові слова: *постмодернізм, текст, читач, автор, читання.*

В статье анализируются основные философские категории постмодернистского дискурса, проблема прочтения постмодернистского текста, определяются его особенности.

Ключевые слова: *постмодернизм, текст, читатель, автор, чтение.*

The article deals with the problem of the postmodern text's reading and its features. There are the main philosophical categories of the postmodern discourse are discovered in the article.

Key words: *postmodern, text, reader, author, reading.*

Постановка проблеми. ХХ століття в історії розвитку людства та форм його культурної діяльності стало переламним. Воно позначилося динамічним розвитком художньої свідомості, а останнє його десятиліття – зафіксувало зміну світоглядної парадигми, розрив із класичною філософською традицією та попередніми тенденціями розвитку мистецтва. Сьогодні ми спостерігаємо довготривалий процес організації ще мозаїчної

картини світу та пошуку нових форм художнього вираження, який знаходить своє відображення у постмодерністському дискурсі.

Актуальність дослідження. Від початку ХХ століття довкола феномену постмодернізму точаться гострі наукові суперечки. Об'єкт пильного наукового інтересу літературознавців, культурологів, філологів, філософів та соціологів, він перетворився з концепту архітектурного дискурсу на сутнісну характеристику соціокультурної парадигми сучасності. Цілком закономірною є увага до цього феномену відносно молодих наук: психолінгвістики, медіа-психології тощо.

Філософські роботи Р.Барта, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко, М.Фуко є хрестоматійними для вивчення феномену тексту в ситуації постмодернізму. Проблемі аналізу та інтерпретації тексту присвячено безліч наукових розвідок в галузі психолінгвістики. Серед найновіших треба виділити дослідженні Ковшикова В., Глухова В., Седова К. Проте питання аналізу постмодерністського тексту в українській науці ще не отримало належного теоретичного осмислення.

Мета цього дослідження – визначити суть феномену постмодерністського тексту та особливості його прочитання.

Завданням статті є: 1) виявити сутнісні риси постмодерністського дискурсу та охарактеризувати його естетичні категорії; 2) визначити особливості розуміння тексту в філософії постмодернізму; 3) дати характеристику процесу прочитання постмодерністського тексту.

Виклад основного матеріалу. Постмодерністський дискурс можна представити у вигляді безперервного процесу конструювання знаків, в якому завдяки спільній роботі автора та читача кожен знак набуває нового змісту, кожен елемент має свою функцію, що дублюється іронією, суперечливістю, множинністю значень. Домінантою постмодерністського світосприйняття є цинізм.

Сучасна наука використовує поняття “постмодернізм” для позначення:

1. нового періоду культурного розвитку;

2. стилю постнекласичного наукового мислення;
3. нового художнього стилю, що є характерним для різних видів сучасного мистецтва;
4. нового художнього напрямку (у зображальному мистецтві, архітектурі, літературі та ін.);
5. художньо-естетичної системи, що склалася наприкінці ХХ століття;
6. теоретичної рефлексії на перераховані вище явища (в естетиці та філософії).

Характерними ознаками постмодерністського дискурсу є: інтертекстуальність; цитатність; зміна традиційних форм; моральна й етична маргінальність; зневаження будь-яких канонів; тотальна невизначеність; інтерпретація світу як аморфної, поліваріантної реальності, що саморозвивається.

Американський теоретик постмодернізму І. Хассан пропонує таку класифікацію ознак соціокультурної парадигми сучасності:

1. Невизначеність, що включає в себе всі види двозначностей, розривів оповідання, перестановок.
2. Фрагментарність. Митець-постмодерніст проводить деконструкцію, віддає перевагу колажу, монтажу, використовуючи готовий або розчленований текст.
3. Деканонізація, стосовно всіх канонів і всіх національних умовностей.
4. Безособовість, поверховість.
5. Представлення принципово невідображуваного.
6. Іронія, усмішка.
7. Гібридизація, або мутантна зміна жанрів, що породжує неясні форми “паралітератури”, “паракритики”, “нехудожнього” роману.
8. Карнавалізація, яка означає відцентрову силу мови, “веселу відносність” предметів, участь у дикому безладді життя, іманентність (внутрішня присутність) сміху.

9. Перфоманс, участь. Театр стає діючою нормою деканонізації життя.

10. Конструктивізм. Постмодернізм конструює реальність.

11. Іманентність. За допомогою нових технологічних засобів стало можливим розвивати людські почуття, здатність перевести знання про світ в мову знаків, перетворивши тим самим природу на культуру, іманентну семіотичну систему [1].

XXI століття вчені часто називають епохою інформаційних технологій, годиною одноосібного панування комунікацій. Завдяки мережі Інтернет, супутниковим засобам зв'язку та мовлення саме комунікація стає всі більш значущим чинником, який обумовлює напрями розвитку суспільства. Більш того, всі помітніше виявляється тенденція заміни реальності світу компіляцією знань про нього, новою віртуальною дійсністю. Ці процеси зачіпають і людські відносини: пряме спілкування всі частіше замінюється “масовими” формами комунікації, що бурхливо розвиваються сьогодні під впливом стрімкого злету інформаційних технологій. У результаті цього людина нерідко просто позбавлена можливості встановити безпосередній контакт з комунікатором, відтак єдиним “місцем зустрічі” для них стає текст.

Філософія постструктуралізму характеризує текст як:

1. “Мережу” генерації значень без мети й без центру (основної ідеї, загальної формули, домінанта якої задавала канони класичної критики та філософії).

2. Спростування “міфу про філіацію”, наявності джерел і впливів, з історичної суми яких виникає твір.

3. “Множинність смислу”, принципова відкритість, незавершеність значень, що не піддається визначенню та ієрархізації з боку владних структур (або конструюючий первинний рівень влади), що відсилає до сфери бажання, нетематизованої прикордонної області культури. [2, с.506].

Із розширенням зони текстологічних досліджень їхнім предметом стають не тільки вербальні тексти, але й тексти живопису, кінематографа, архітектури

У пошуках нового, постмодернізм звертається до мистецтва минулого та футурологічних пошуків сьогодення. Прагнення відтворити реальність зустрічає непереборну перешкоду – віртуальність тексту. Реальності немає, є текст, позбавлений меж та ідеологій.

“Сучасний текст не обмежений нічим, окрім наших можливостей його інтерпретувати. Створюючи текст, гнучкий для маніпуляцій читача, автор уникає нав'язування інших смислів, окрім тих, які читач, слухач, глядач буде самостійно продукувати. Світ смислів безмежний, і все, що ми приймаємо за дійсність, є текст, від грамотного, прочитання якого залежить майбутнє культури й людини” [3, с.194].

Якщо модернізм намагався створити єдиний світ, то постмодернізм створює плюралістичний простір, у якому можливі будь-які інтерпретації і тлумачення, що завжди здійснювалися через мовленнєві апріорні форми в культурі.

У постмодернізмі мова виступає тим базисом, на основі якого можливе узгодження різних думок і гіпотез. “Тільки через мову можна наблизити різні за змістом культурологічні концепції Текст, Значення, Смысл, Знак, Символ – основні категорії філософії мови в постмодернізмі. Якщо й буде створений “новий світ суб'єкт – суб'єктних відносин” як обіцяють теоретики постмодернізму, то його опис стане можливим тільки через Текст” [3, с.195].

Текст, перебуваючи в системі постмодерністського світобачення, вже не є автономним утворенням. Він вибудовується на основі попередніх текстів як множинність інтертекстуальних зв'язків у процесі постійного доопрацювання та реінтерпретації. Смыслові складові тексту відносно автономні й поєднані нестійкими зв'язками, що дозволяє здійснювати комунікацію в різних напрямках.

Ключовим у контексті цього дослідження є набуття сучасним текстом статусу структури, відкритої до безлічі інтерпретацій. Цей процес передбачає також зміну функцій реципієнта інформації, який зі споживача тексту перетворюється на його виробника [4].

Постмодернізм, спираючись на текст, залучає читача до безкінечної гри децентрації та розсіювання смислів. У цій ситуації друковані тексти майже нічим не відрізняються від електронних, а створюють із ними єдине ціле, оскільки сама сучасна культура є взаємопроникною сумою дискурсів.

Ж. Дерріда наголошує – “Нічого не існує поза текстом” [5].

Важливим моментом у функціонуванні постмодерністського тексту, є його іманентність, сполучення свідомості з засобами комунікації, можливість миттєвого засвоєння нових засобів [6].

Прочитання постмодерністського тексту – це процес, що вимагає від читача неабияких ментальних зусиль. Це обумовлено низкою естетичних особливостей постмодерністських текстів, складністю реконструкції смислів, невизначеністю жанрових форм тощо.

Перелічені нижче категорії визначають взаємодію читача із постмодерністським текстом.

У основі постмодернізму, як певного радикального, революційного плину, лежать деконструкція (термін уведений Ж. Дерріда на початку 60-х рр. ХХ століття) і децентрація.

Деконструкція розглядає сукупність текстів культури у якості “...суцільного поля перенесення значень,...вона підриває зсередини фундаментальні поняття західної культури” [2, с.275]. Іншими словами, деконструкція – це повна відмова від старого, створення нового за рахунок старого, це особливий метод прочитання всього, що може бути представлене у якості тексту.

Децентрація – суть розсіювання сталих смислів будь-якого явища. Центр будь-якої системи є фікцією, а авторитет влади усувається.

Постмодерністський світ перетворюється на хаос одночасно співіснуючих текстів, що нашаровуються один на один, культурних мов, міфів. Людина живе у світі *симулякрів*, створених нею або іншими людьми. Таким чином, в естетиці постмодернізму реальність зникає під потоком симулякрів.

Важливою категорією постмодерністського дискурсу є поняття *інтертекстуальності* – це поняття постмодерністської текстології, що артикулює феномен взаємодії тексту з семіотичною культурною середою у якості інтеріоризації зовнішнього. На практиці це реалізується в існуванні тексту як своєрідної “тканини цитат”, у результаті чого виникає нескінченна кількість асоціацій і безмежне розширення тексту.

Для постмодерністських текстів характерна ризоматична структура, де немає опозицій, початку й кінця. Поняття *різоми*, уведені в філософію постмодернізму Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, фіксує нелінійний спосіб організації єдності. Стосовно тексту його ризоматична структура мислиться як потенційна безкінечність.

Постмодерністський текст характеризується також поняттями *рімейку* та *нарративу*. *Рімейк* – це нова версія вже існуючого твору. *Нарратив* – це спосіб буття тексту.

Відсутність чіткого й зв'язного сюжету, ускладнена побудова, з'єднання, здавалося б, несумісних елементів, у результаті чого практично неможливо говорити про цілісність структури, полістилістика у сполученні з епатажною та кітчевою манерою презентації, – всі ці фактори ускладнюють сприйняття постмодерністського тексту.

Читач залучається до складного процесу гри-інтерпретації. Процес прочитання постмодерністського твору суть розвиток його художньої системи. Читацьке інтерпретаційне поле наповнює смислами каркас авторського тексту. Однак за свій привілейований статус адресат постмодерністського тексту може поплатитися нездійсненими очікуваннями: ризоматична структура й розгалужені інтертекстуальні зв'язки ніби вибивають з-під ніг читача смисловий ґрунт. Створюється враження, начебто автор провокує адресата перервати контакт, відмовитися від спроби зрозуміти текст, картину, музичний або інший постмодерністський твір, і тим самим визнати свою естетичну некомпетентність.

Висновки. Отже, сам текст перетворюється в канал двостороннього спілкування між автором і читачем. У процесі їхньої взаємодії народжується особлива дійсність, що поєднує світи реальності та ірреальності, подекуди змушуючи функціонувати перший за законами другого. Здатність читача орієнтуватися в текстовому просторі, осмислити себе у двох світах регламентуються пародією та ігровим модусом. Надзавданням постмодерністського тексту є вивільнення творчої енергії читача, яка необхідна для продукування нових смислів і створення нової текстової реальності.

Література

1. Hassan I. Making Sense: The Trails of postmodernism Discourse in Literacy, Popular Culture and the Writing of History // New liter. hist. – 1987. – vol. 18, № 2. – P. 437-457.
2. Постмодернизм: Энциклопедия / Под общ. ред. А.А. Грицанова, М.А. Можейко. – Мн.: Интерпрессервис, Книжный дом, 2001. – 1040 с.
3. Подшибякин А. М. Текст, значение, смысл: постмодернизм как игра // Философия XX века: школы и концепции: Материалы научной конференции «Философия и жизнь» к 60-летию философского факультета СПбГУ, 21 ноября 2000 г.. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. С.194-195
4. Барт Р. S/Z. // Пер. с фран. М.: Ad Marginem, 1993, 303 с.
5. Деррида Ж. О грамматологии. De la grammatologie / Автономова Н. (пер. с фр. и вступ. ст.). М.: Ad marginem, 2000. 511 с.
6. Вайнштейн О.Б. Homo deconstructivus: философские игры постмодернизма // Апокриф. Культурологический журнал. 1993. N 2